

Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou

- **I. Sociální práce s ohroženými rodinami**
- Chybným předpokladem sociálních pracovníků je přesvědčení, že ohrožená rodina, si své problémy plně uvědomuje a je sama schopna vyhledat zdroj pomoci, s jehož přispěním by mohla dosáhnout potřebných změn.
- Přístup těchto rodin
- ke službě může být blokován už jen tím,
- že o ní neví,
- že v rodině nikdo nemá telefon,
- že je služba v příliš velké vzdálenosti od bydliště rodiny,
- že nedostatečné verbální a sociální dovednosti dospělých členů rodiny brání ve formulaci „zakázky“,
- že služba vyžaduje (pravidelnou) docházku a není poskytována v domácím prostředí,
- že se na službu musí dlouho čekat, že si žádá finanční příspěvek aj.
- Jejich kontakt se službou je nejčastěji iniciován
- institucemi, jako jsou: soud, škola, místní úřad, policie aj., a to ve fázi neúnosné rodinné krize nebo pokud je porucha u jednoho člena rodiny natolik závažná, že vzbudí pozornost okolí.

- Ochota členů docházet do instituce poskytující odbornou pomoc není vysoká.
- Pro ohrožené rodiny je typické, že nedodrží dohodnuté termíny, případně se v dohodnutých termínech nedostaví ti členové, kteří byli pozváni.
- V případě, že přeci jen využijí pomoci některé ze sociálních služeb, po odeznění nejakutnější krize ze služby odcházejí, neboť nejsou schopni dlouhodobější systematické spolupráce.
- Cílem práce s rodinou by tedy měla být snaha o zajištění nabídky účinné podpory a pomoci s řešením, co nejširšího spektra problémů, které mohou rodiny zatěžovat a které mohou být tímto způsobem zmírněny.

Díličmi cíli poskytování služeb pro rodinu je :

- umožnit členům rodiny setrvat nebo se navrátit do jejich přirozeného prostředí,
- předcházet sociálnímu vyloučení rodin,
- podporovat duševní zdraví a psychickou stabilitu rodinných příslušníků jako prevenci rozpadů rodin,
- Řešit konflikty a problémy v partnerském a rodinném soužití ve snaze obnovit soběstačnost a funkčnost rodiny,
- podporovat ohrožené rodiny, pomáhat rodičům při problémech s výchovou a péčí o děti.
- Rodina současně potřebuje jak materiální, tak nemateriální podporu a pomoc.

Podmínky spolupráce s rodinou:

- 1. snažit se o vybudování důvěry mezi pracovníkem a členy rodiny, tzn., že rodina by měla vnímat pracovníka jako prostředek pomoci,
- 2. znát potřeby a problémy jednotlivých rodin,
- 3. mít k dispozici širokou škálu možných forem práce s rodinou,
- 4. ponechat rodině prostor, aby problém sama definovala, cíl práce stanovuje pracovníce až ve spolupráci s rodinou, přičemž vždy podporuje schopnost rodiny řešit náročnou situaci vlastními silami,
- 5. po celou dobu spolupráce se snažit rodinu motivovat a povzbuzovat, a tím posilovat její kompetence.

Sanace dysfunkčních rodin

- Slovo sanace pochází z latiny a znamená vyléčení, uzdravení či napravení.
- V sociální práci s rodinami se jedná o postupy podporující fungování rodiny.
- Cílem je především zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické.
- Podporována je především činnost sociálně terapeutická, výchovně-vzdělávací a aktivizační.
- Tyto činnosti spočívají zejména v posilování rodičovského chování, snížení závislosti na poskytování dlouhodobé pomoci a snížení rizika opakování sociálního selhání
- Sanace rodin zapadá do mezinárodního kontextu sociálně-právní ochrany dětí,
- především s ohledem na Úmluvu o právech dítěte OSN z roku 1989, kterou Československo ratifikovalo v roce 1991.

Sanace rodiny – právní rámec

- Téma sanace rodiny je v legislativních úpravách sociální práce novinkou.

- Je upravena novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (rozsáhlá novela č. 134/2006 Sb., která nabyla účinnosti 1. 6. 2006) a nově zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který platí od ledna 2007.
- V rámci Zákona o sociálních službách lze nalézt sanaci rodiny ukrytou pod oddílem s názvem „**Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**“.
- Je zařazena mezi služby sociální prevence, které pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, jež jsou ohroženy
  - z důvodu krizové sociální situace,
  - životními návyky
  - a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícím prostředím
  - a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby.
- Sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem,
- u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat,
- a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

Nejčastější problémy ohrožených rodin

- Problémy rodin představují propojený systém, který nelze obecně schematizovat ve smyslu příčin a následků.
- Za nejčastější témata spolupráce lze zjednodušeně považovat:

- sociokulturní znevýhodnění rodiny a jeho projevy (může se projevovat při uplatnění rodičů na trhu práce, kulturní a jazykové znevýhodnění i odlišná společenská pravidla komplikují prospívání dětí ve školách dimenzovaných na jiný sociokulturní standard),
- zdravotní znevýhodnění některého z členů rodiny (duševní či tělesné onemocnění, včetně závislostí, rodiče komplikující fungování rodiny),
- ohrožení chudobou a sociálním vyloučením (se zvláštní pozorností věnovanou neúplným a vícedětným rodinám),
- nedostatek schopností a dovedností, příp. motivace, zejména v oblasti
- uplatňování rodičovských kompetencí (nejasná pravidla týkající se výchovy dětí, nedostatek času na dítě, zanedbávání či deprivace,
- Problematický výchovný styl od přehnané tvrdosti, hyperprotektivity,
- až po absenci výchovných postupů) a vztahové problémy v rodině (domácí násilí, partnerská krize či rozpad, syndrom zavrženého rodiče apod.),
- výchovné a výukové problémy dětí s nebo bez zjevné vazby k okolnostem uvedeným výše (školní neprospívání, zanedbávání školní docházky, útěky z domova, delikvence atd.),
- odebrání dětí z rodiny do ústavního zařízení a podpora rodičů v dosažení návratu dítěte zpět do rodiny.

Typické problémy rodin ohrožených sociálním vyloučením:

- **neplacení a dluhy na nájemném, řeší vyjednávání s cílem navést klienta na placení závazků, tj. nájemného, služeb, stravného ve škole či školce a splacení dluhů a pomoc s vypracováním a dojednáním splátkového kalendáře,**
- využití příjmů, řeší vyjednávání a nácvik s klientem s cílem zvýšit jeho schopnost efektivně nakládat se svými příjmy,

- docházka dětí do školy, řeší vyhledávání dětí, které mají problém s pravidelnou školní docházkou, vyjednávání a pomoc s cílem odstranit příčiny tohoto stavu,
- domácí příprava dětí, **řeší monitoring patologických způsobů trávení** volného času a navedení dětí na způsoby alternativní – kombinace práce v rodině a na ulici a především doučování zajišťované dobrovolníky organizace přímo v rodinách klientů,
- toxikomanie, **řeší monitoring, harm reduction (snižování či minimalizace** poškození drogami u osob, které v současnosti drogy užívají a nejsou motivovány k tomu, aby užívání zanechaly), poradenství, osvětová činnost, navedení na kontaktní centra, případně léčebná zařízení, prostitute, gangy mladistvých, **řeší poradenství a asistence, spolupráce** s odděleními sociální prevence takovou formou, která nepředstavuje pro klienta ohrožení, možnosti vzdělávání a uplatnění pro děti, **řeší nabízení možností dalšího** směřování a rozvoje dětí na základě jejich schopnosti a motivace (školy, zájmové kroužky, učební obory, ZUŠ, střední školy), podpora žáků zvláštních škol, kteří mají motivaci a možnosti přestoupit na základní školu, nezaměstnanost, řeší v krátkodobém horizontu zapojování nezaměstnaných klientů do různých činností prospěšných pro komunitu s cílem udržovat a rozvíjet jejich pracovní kompetence a motivaci,
- zdravotní problémy, **řeší monitoring hygienické situace a pomoc při jejím**
- zlepšování, asistence v případech dlouhodobé nemoci, postižení nebo
- invalidity formou navedení na příslušné organizace poskytující zdravotní a sociální péči,
- lichva, řeší monitoring „služby“ lichvářů, osvětlení zločinnosti využívání půjček, pomoc klientům vyjít s jejich příjmy, aby si půjčovat nemuseli, v případě potřeby spolupráce s orgány činnými v trestním řízení,
- občanství, řeší poradenství v případech neuděleného státního občanství

- ČR a odeslání, příp. kontaktování příslušné organizace, která je schopna ho vyřídit,
- vyplácení sociálních a jiných dávek, **především řeší situace, kdy rodině** nejsou vypláceny dávky z různých důvodů,
- bydlení, **řeší asistence rodinám, které bydlí v nevyhovujících podmínkách**, pomoc při zlepšování těchto podmínek,
- konflikty mezi rodinami, klientem a okolím, **řeší vyjednávání, mediace** konfliktu,
- diskriminace a porušování lidských práv, **řeší vyjednávání, mediace**, základní poradenství, navedení na odbornou právní pomoc, podporu klienta.

Zásady pomoci ohroženým rodinám

1. **Poskytnutí základního poradenství, tzn. pomoc při vyhledávání** a poskytování informací, poskytování rad a doporučení týkajících se optimálního chování klientů
- 2. **Spolupráce s dalšími subjekty, především neziskovými organizacemi**, které mají ve své náplni „program sanace rodiny“.
- 3. **Podpora a posilování přirozené sítě vztahů uživatele, tzn., že pomáhá klientům** vybudovat či obnovit vztahovou síť rodiny.
- 4. **Nabízí a pomáhá zajistit vhodný program pro využití volného času dětí, především u rodin s nízkou sociální úrovní, přitom spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.**
- 5. **Zvláštní pozornost zaměřuje na pomoc dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo**

výkonu trestu odnětí svobody.

- **6. Poskytuje rodičům pomoc po dobu umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,**
- **7. Za účelem zjištění, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, dodržuje pracovníce uložené povinnosti:**
- nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova,
- - nejméně jednou za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Cílem poskytování sociálních služeb je:

- - snížit počty dětí, které jsou umísťovány do ústavní výchovy z důvodu nefunkčnosti rodiny nebo jejich sociálních či bytových problémů,
- - překonat důsledky sociálního vyloučení sociálně slabých rodin, které se projevují v odebrání dětí do ústavních zařízení,
  - přispět k integraci sociálně slabých posílením jejich důstojnosti, sebevědomí a soběstačnosti jako šancí k tomu, aby se stali rovnocennými členy společnosti,
  - přispět ke zvýšení práva dětí vyrůstat v přirozeném prostředí rodiny,
- - posilovat kontakt dětí umístěných v zařízení ústavní výchovy se svými rodiči nebo jinými příbuznými,
- - preferovat mimosoudní řešení konfliktů a zamezit nadužívání institutu ústavní výchovy jako řešení problému rodin.

Doporučená kombinace sociální práce:

- **1. Terénní sociální práce, jejímž posláním je snižovat míru sociálního vyloučení a chudoby jednotlivců i celých rodin.**

- Cílem je zastavení zhoršování situace klientů a zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti.

- **2. Šetření v domácnostech rodin - předpoklady**
- a) poznat dobře prostředí, ve kterém rodina žije,
- b) pracovat s ohledem na specifické podmínky v těchto rodinách,
- c) porozumět příčinám nepříznivé situace,
- d) řešit sociální situaci komplexně jako soubor souvisejících příčin, a následků,
- e) hledat taková řešení, která povedou k osamostatnění klienta.

- **3. Jednání v kanceláři pracovníka, cílem těchto jednání není klienty kontrolovat.** Pracovník je v pozici průvodce klienta, nikoli jeho opatrovníka.
- Snaží se zjistit si o daném problému odpovídající informace z různých zdrojů a na jejich základě vyjednat s klientem, případně s dalšími zúčastněnými, způsob řešení.